

способом побутування є громадянський приватизм. Інакше кажучи, не держава і не громадянство, а індивід стає “центром” і вирішальною інстанцією конструювання ідентичності. Населення нагромадило значний негативний досвід взаємодії з державними інстанціями, головним чином, з приводу прав і свобод. Крім того, немає навичок автоматичної реакції на порушення прав, тобто навичок по-громадянському усвідомленої участі.

Таким чином, загальні риси політичного ладу, що утвердилися в суверенних межах України, зумовлюють відтворення такої культури прав людини (такої громадянської культури), домінуючою ознакою якої стає ухиляння від політичної участі в сучасному значенні слова. Навіть порушення життєво важливих прав не стає передумовою дії. Пасивне громадянство, характерне сьогодні для основної маси населення, стає ще одним чинником, який консервує і в цьому розумінні зберігає політичний устрій, що склався, розподіл влади в суспільстві й способи легітимації зразків і прийомів правління.⁶

Підсумовуючи, зазначимо, що проблема сутності та тенденцій розвитку громадянського суспільства надзвичайно актуальна, вона невіддільна від питань реформування суспільного життя в Україні. Адже наша держава пройшла складний шлях історичного розвитку. Тривала провінційна роль України, відсутність розвитку її державності стали причиною слабого розвитку громадянського суспільства та його теорії. Тому проблема становлення громадянського суспільства безпосередньо пов'язана з необхідністю розбудови державності, оскільки вдосконалення суспільства і держави є необхідною умовою демократичного розвитку країни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гаєць В. Державність України. На шляху до громадянського суспільства // Віче. – 1995, -№5; 2. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. – К., 1994; 3. Кириченко С.О. Шляхи формування громадянського суспільства і правової держави. – К., 1999; 4. Кремень В. Політична стратегія України: порівняльні перспективи // Віче. – 1994, №11; 5. Михальченко М.І., Журавський В.С., Танчер В.В. Соціально-політична трансформація України: реальність, міфологеми, проблеми вибору. – К., 1997; 6. Поліщук І. Традиційні настанови політичної ментальності українства // Нова політика. – 2000, №5.

Г.Я. Буртяк

УКРАЇНА В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Міжнародна політика і міжнародні відносини є однією із найважливіших сфер кожного суспільства. Виникли вони із появою націй, держав, їх союзів, пройшовши при цьому нелегкий шлях становлення. Тернисту дорогу розбудови своєї зовнішньої політики пройшла і молода Українська держава, яка нещодавно відзначила своє десятиліття.

Основні напрями зовнішньої політики незалежної України визначені Декларацією про державний суверенітет від 16 липня 1990 р.,¹ Актом проголошення її незалежності від 24 серпня 1991 р.,² основними напрямами зовнішньої політики, схваленими Верховною Радою 2 липня 1993 р.³ та Конституцією України, прийнятою V сесією Верховної Ради 28 червня 1996 р.⁴

Виступаючи 1 жовтня 1991 року на 46 сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних націй, тодішній Голова Верховної Ради України Л.М. Кравчук заявив, що створення самостійної Української держави є поворотним моментом, який відкриває нову сторінку в її історії. “Україна, - говорив він, - підтверджує вірність принципам Статуту ООН, Хельсінського Заключного Акту та Паризької хартії, заявляє про свій намір стати безпосереднім учасником загальноєвропейського процесу та членом європейських структур. Наша держава не має територіальних претензій до жодного із своїх сусідів, і, в свою чергу, відкидає будь-які спроби говорити з нею мовою територіальних претензій”.⁵

Принципово важливим кроком з боку України стало взятє перед міжнародним співтовариством зобов'язання про вивезення і знищення третього за своїми розмірами ядерного арсеналу світу, а також курс на позаблоковість і досягнення країною нейтрального статусу. На жаль, це безпрецедентне явище світової практики ще не до кінця оцінено світовою спільнотою як

виключно гідний внесок України в безпеку кожної держави планети.

На самому початку визначення Україною нових геополітичних орієнтирів Верховна Рада звернулася 5 грудня 1991р. з відозвою “До парламентів і народів світу”. В ній зазначалось, що Україна, як одна з держав-засновниць ООН, у повній відповідності з метою і принципами Статуту цієї впливової міжнародної організації буде спрямовувати свою повсякденну політику на зміцнення миру і безпеки у світі, на безперечне дотримання принципів міжнародного права.

Кінцеве самовизначення і визнання державності українського народу іншими країнами було увінчано підписанням Україною на початку 1992 р. Хельсінського Заключного Акту, що стало початком активної діяльності України в європейських структурах як рівноправного партнера. Нині процес її міжнародного входження на рівноправних засадах у світове співробітництво в основному завершено. 166 країн світу встановили з Україною дипломатичні відносини.

Як уже відзначалося, головні напрями зовнішньополітичної діяльності нашої держави сформульовано у Конституції України, де визначено, що вона спрямовується на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співробітництва за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права, що кожна з гілок влади несе відповідальність за проведення її зовнішньополітичного курсу.⁴

Так, Верховна Рада України визначає основні засади внутрішньої і зовнішньої політики країни. Вона заслуховує щорічні та позачергові послання Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України, оголошує за його поданням стан війни і укладення миру; схвалює рішення Президента України про використання Збройних Сил та інших військових формувань у разі агресії проти нашої держави; про надання військової допомоги іншим країнам.

Велику відповідальність за проведення зовнішньополітичної діяльності покладено на Президента України. Як глава держави Президент виступає від її імені, гарантує державний суверенітет, територіальну цілісність України, дотримання Конституції, прав і свобод громадян, здійснює керівництво зовнішньою політикою, представляє Україну у міжнародних відносинах, є Головнокомандувачем Збройних Сил, очолює Раду Національної безпеки. Він веде переговори і укладає міжнародні договори; приймає рішення про визнання іноземних держав; призначає та звільняє глав дипломатичних представництв в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав.

Значними повноваженнями по реалізації зовнішньополітичного курсу наділений Кабінет Міністрів, який є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Він забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснює внутрішню і зовнішню політику держави, організовує і забезпечує проведення зовнішньоекономічної діяльності та митної справи. Конституція України наділяє прем'єр-міністра правом візувати державні рішення цієї сфери. Це, зокрема, стосується представництва країни у міжнародних відносинах, здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави, ведення переговорів та укладання міжнародних угод, ухвалення рішень про визнання іноземних держав, призначення та звільнення глав дипломатичних представництв в інших державах і при міжнародних організаціях.

На регіональному рівні, у межах визначених повноважень, питання зовнішньополітичної діяльності здійснюються обласними, районними держадміністраціями та органами місцевого самоврядування. Зокрема, йдеться про забезпечення цілісності зовнішньополітичного курсу держави, узгодженості дій місцевих органів влади у цій сфері, підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності, координацію діяльності органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування в реалізації відповідних програм співробітництва із зарубіжними країнами та їх дипломатичними представництвами.

Основоположним документом для владних структур, які займаються зовнішньополітичною діяльністю, безперечно, є схвалені Верховною Радою “Основні напрями зовнішньої політики України”. Незважаючи на те, що він прийнятий кілька років тому і нині піддається певній ревізії зі сторони частини політиків,⁶ однак, за оцінкою президента України Л.Д. Кучми, він і нині визначає “стратегічну спрямованість нашого зовнішньополітичного курсу”.⁷

Більшість положень “Основних напрямків...” за роки незалежності української держави реалізовані або реалізуються, а деякі коректувалися і своєчасно доповнювалися новими положеннями, які б відповідали нинішнім сучасним умовам розвитку нашої держави.

Зовнішня політика останнім часом стала більш виваженою і прагматичною, що сприяло подоланню Україною зовнішньополітичного романтизму перших років незалежності, коли бажане видавалося за дійсне. Відкинуто, зокрема, хибну тезу про нібито традиційну орієнтацію нашої держави винятково на Захід, уявлення частини політичної еліти про Схід як джерело лише загроз незалежності молодій державі. Україна вагомо заявила, що має свої інтереси і на Сході, і на Заході, а її міжнародна політика має бути ні прозахідною, ні просхідною, а власне українською.

Радикальні зміни у світі, особливо після подій 11 вересня 2001 р. у США, дають нам шанс продемонструвати усьому світові, що Україна надалі не збирається бути зоною інтересів чи впливу будь-якої іншої держави чи блоку.

На одному з головних місць зовнішньополітичної діяльності є стратегічне партнерство з Росією, в якому нерозривно переплітаються всі резони і аргументи: від історичних і геополітичних – до суто житейських людських, тим більше, що Росія об’єктивно зацікавлена у сильному партнерстві в особі України. За останній час у сфері розвитку двосторонніх відносин між Росією і Україною з’явилися певні здобутки. Передусім варто назвати набрання чинності Договору про дружбу, співробітництво та партнерство між Україною та Росією, що відбулося 1 квітня 1999 р. у Москві. Важливість цього Договору полягає в тому, що обидві сторони визнали існування кордонів між державами і підтвердили повагу до територіальної цілісності одна одної. Позитивні зміни помітилися у сфері економічних зв’язків. Більш діловою і конструктивною стала співпраця Президентів Російської Федерації В.В. Путіна та України Л.Д. Кучми, інших міждержавних інституцій.

Одним з важливих напрямів є стратегічне партнерство України із США. Як відомо, з самого початку виникнення України як незалежної держави США сприймали як негативне явище. Однак з часом вони дійшли до висновку, що без суверенної України неможливо зберегти той стан речей, який склався у Європі після глибоких перемін. Встановивши дипломатичні стосунки з Україною, США свої зусилля в першу чергу зосередили на реалізації Києвом наміру щодо набуття статусу без’ядерної держави. На жаль, у комплексі завдань із роззброєння, які вирішувалися у той час США з Росією, Україні відводилася підпорядкована роль. Згодом стосунки між обома країнами стали більш діловими, однак ознаки політичного та економічного тиску на нашу країну є все більш помітними.

На сучасному етапі обидві держави свої завдання в першу чергу вбачають у об’єднанні спільних зусиль з метою нейтралізувати виникнення у світі нових осередків міждержавних та національно-етнічних конфліктів, а також проявів тероризму.

Послідовно розвиваються стосунки України з сусідніми країнами, зокрема Білоруссю, Молдовою, Польщею.

Так, українсько-білоруські взаємовідносини ґрунтуються на багаточисельних договорах та угодах. Безперечним досягненням обох сторін є завершення робіт щодо делімітації та демаркації українсько-білоруського державного кордону і підписання відповідного договору. Ефективною формою взаємних зв’язків є співпраця прикордонних областей. Однак взаємини між країнами-сусідами поки що не є зразковими. Цьому, на нашу думку, заважають упереджене ставлення до соціально-політичної ситуації у сусідній державі окремих засобів масової інформації України, а також відсутність постійних доброзичливих стосунків на рівні владних структур обох країн.

Конкретною діяльністю наповнені відносини України з Молдовою. Важливою подією, зокрема, стала ратифікація Верховною Радою у 1996 р. українсько-молдовського договору про добросусідство, дружбу і співробітництво. Слід особливо відзначити активну позицію нашої країни щодо врегулювання придністровського конфлікту. Йде активний пошук поліпшення і вдосконалення торговельно-економічних відносин, особливо з прикордонними регіонами. Останнім часом, однак, спостерігається певне погіршення відносин на міждержавному рівні, що не є нормальним для сусідніх держав.

Стратегічний характер носять українсько-польські відносини, які побудовані на балансі

європейських інтересів. Регулярно відбуваються політичні контакти на найвищому рівні, здійснюються спільні зовнішньополітичні акції. Тіснішою стала координація дій у європейських та економічних структурах, міжнародних організаціях. Зріс товарообіг між двома країнами. Активізувалось співробітництво у гуманітарній, культурно-мистецькій та науковій сферах.

Варто однак звернути увагу на те, що нашому пересічному громадянину кидається у вічі помітне заgravання української сторони із польською стороною, хоча очевидним є те, що Республіка Польща від нинішньої співпраці з Україною має не менші вигоди, ніж наша держава.

До позитивних наслідків реалізації “Основних напрямів...” слід віднести співпрацю з ООН, СНД, Німеччиною, Китаєм, Бразилією, країнами Близького Сходу та ін.

Помітним, зокрема, є співробітництво України з НАТО, хоча у свідомості значної частини населення сформовано негативну думку про роль і місце цієї організації у сучасному світі. А тому потрібен час і конкретні позитивні дії з боку альянсу, щоб можна було розвіяти негативне ставлення до нього широкого українського загалу.

Що ж до вступу України до Європейського Союзу (окремі політологи називають 2005 рік – часом її асоційованого членства, а 2010 рік – роком безпосереднього вступу до ЄС)⁸ та відновлення незалежної репутації нашої держави у складі Ради Європи, то результати роботи на цьому напрямку зовнішньополітичної діяльності є незначними. Варто при цьому звернути увагу на те, що більшість пересічних громадян України виступають проти принизливих умовлянь західноєвропейців щодо наближення часу нашого вступу до ЄС, оскільки, - як сказав відомий поет Б. Олійник, - “ми тут жили ще до часів потопу” і дуже давно є невід’ємною та складовою частиною Європи.

Таким чином, можна зробити висновок, що за десять останніх років зроблено певні кроки щодо становлення і вдосконалення зовнішньополітичної діяльності України.

В той же час, на нашу думку, при формуванні і здійсненні основних напрямів її зовнішньої політики, особливо на першому її етапі, вона носила далеко невизначений характер. Внаслідок цього чимало втрачено у відносинах перш за все з країнами ближнього зарубіжжя, зокрема, з найближчим сусідом – Росією, небагато здобутків маємо і на Заході. А тому міжнародна політика України має бути власне українською, а не східною чи західною.

Народ України має право очікувати від усіх владних структур країни, і в першу чергу від Міністерства закордонних справ, яке є обличчям держави, її “візитною карткою” і одночасно центральним державним органом, відповідальним за формування і здійснення зовнішньої політики, більш оперативної і адекватної реакції на події світового і регіонального значення, глибокого і всебічного аналізу складових цих подій, прогнозування можливих наслідків.

Зокрема, ними не було вчасно відреаговано на помітне дистанціювання від України, а часом і повне її ігнорування, особливо після відмови від ядерної зброї, ряду зарубіжних партнерів, які поведінку нашої держави в цей період витлумачили як м’якотілість і відсутність самостійної політичної лінії, застосовуючи до неї жорсткі силові методи, розповсюджуючи при цьому негативні міфи про Україну.

Ефективність нашої зовнішньополітичної діяльності має вимірюватися не тільки політичними дивідендами, але й практичною економічною віддачею, що характерно для більшості цивілізованих країн світу. Про Україну цього покищо сказати не можна.

Очевидним є недостатня роз’яснювальна робота відповідних державних органів, науковців, засобів масової інформації щодо проголошення України без’ядерною, позаблоковою, нейтральною державою, що викликає неоднозначний підхід до цих проблем широкого українського загалу.

Сьогодні окремі сусідні держави, особливо на недержавному рівні, заявляють про територіальні претензії до нашої держави. Тому необхідно більш активно, спираючись на історичні аспекти цього питання, вести широку роз’яснювальну роботу серед громадян країни і за її межами щодо сутності цієї проблеми та можливі шляхи її розв’язання.

Україна першою з країн СНД взяла на себе зобов’язання поважати права національних меншин, створювати для них необхідні умови щодо їх участі в управлінні державою, збереженню національних традицій, мови, культури, що, на нашу думку, зіграло вирішальну роль у досягненні

миру і спокою в державі. Однак державою не було вжито адекватних заходів щодо захисту інтересів українців за межами своєї країни.

Демонструючи велику зацікавленість у західній діаспорі, в той же час було випущено з поля зору проблеми і можливості східної діаспори, яка є досить багаточисельною. Ця проблема, безперечно, вимагає певної корекції з боку владних структур держави та громадських об'єднань і організацій.

Слід особливо наголосити, що цивілізований світ поки що не готовий до того, щоб Україна найближчим часом стала могутньою політичною і економічною державою. Не поспішає він і з наданням обіцяної допомоги. А тому Україні слід робити все необхідне, щоб домогтися цього шляхом політичної стабілізації та економічного зростання своїми власними силами. Лише в разі успішного розв'язання всіх внутрішніх проблем, належного вдосконалення та покращення зовнішньої політики Україна зможе розраховувати на рівноправне членство у світовому співтоваристві, стати потужною державою та відігравати важливу геополітичну роль у світовому порядку нового тисячоліття.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація про державний суверенітет України.-К., 1990; 2. Акт проголошення незалежності України. Постанова Верховної Ради 24 серпня 1991 року. К.-1991; 3. Основні напрями зовнішньої політики України, схвалені Верховною Радою України 2 липня 1993 р. / Політика і час. – 1993. - №9. –С.94-96; 4. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – Видання інституту законодавства Верховної Ради України. -К. – 1996. – С.79-162; 5. Кравчук Л.М. Виступ Голови Верховної Ради України на 46 сесії Генеральної Асамблеї ООН 1 жовтня 1991 р. // Політика і час. – 1991. - №15. – С.3-8; 6. Кучма Л.Д. Стан і перспективи української зовнішньої політики: Виступ Президента України на засіданні керівного складу МЗС України 15 липня 1996 р. // Урядовий кур'єр. – 1996. – 18 липня; 7. Бугейко А. Наше майбутнє – наш вибір. Яким має бути закон про Основні напрями зовнішньополітичної діяльності. // Політика і час. – 2000. - №9-10. – С.31-43; 8. Литвин В. Тест на життєздатність України // Урядовий кур'єр. – 2001. – 17 січня.